

**Стимулювання розвитку «зелених» енергетичних кооперативів як
форми організації бізнесу у розбудові соціальної інфраструктури
сільських територій**

Шпикуляк Олександр Григорович¹

доктор економічних наук, професор, член-кореспондент НААН, учений секретар Інституту, завідувач відділу підприємництва, кооперації та агропромислової інтеграції Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки» Національна академія аграрних наук України 03127, м. Київ, Героїв Оборони, 10, професор кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії Вінницький національний аграрний університет 21008, м. Вінниця, вул. Сонячна, 3, ORCID <https://orcid.org/0000-0001-5257-5517>

Баланюк Іван Федорович

доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри обліку і оподаткування Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника 76000, м. Івано-Франківськ, Шевченка, 57, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8320-6383>

Шеленко Діана Іванівна

доктор економічних наук, професор, професор кафедри підприємництва, торгівлі та прикладної економіки Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника 76000, м. Івано-Франківськ, Шевченка, 57, ORCID <https://orcid.org/0000-0002-9214-7258>

¹ *Стаття підготовлена з представленням результатів досліджень О.Г. Шпикуляка, отриманих автором у рамках реалізації проєкту Program «Badaj na Ukrainie»*

Колесник Тетяна Василівна

кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії факультету менеджменту та права Вінницький національний аграрний університет 21008, м. Вінниця, вул. Сонячна, ORCID <https://orcid.org/0000-0002-2061-3184>

Бойчук Андрій Ярославович

аспірат освітньої програми 051 «Економіка» Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника 76000, м. Івано-Франківськ, Шевченка, 57, <https://orcid.org/0009-0007-2715-4420>

Прийнято: 19.08.2024 | Опубліковано: 29.08.2024

***Анотація.** Проблема енергозабезпечення в нашій державі є актуальною і вимагає комплексного підходу до вирішення в соціально-економічному контексті. Особливо це стосується сільських територій, які потребують розвитку інфраструктури енергетичного ринку з акцентом на соціальну спрямованість. Досягнення ж критеріїв сталого розвитку можливе завдяки кооперації, яка дозволяє спільними зусиллями ефективно вирішувати проблеми громади. Виокремлено фінансові аспекти, які сприятимуть розвитку енергетичних кооперативів, а їх успішна діяльність впливатиме на розбудову соціальної інфраструктури сільських територій.*

Метою статті є розширення концептуальних і визначення практичних пріоритетів у забезпеченні інституційних умов розвитку «зелених» енергетичних кооперативів у сільських територіальних громадах. У статті зроблено акцент на те, що кооперативи, як соціально орієнтовані структури, спроможні набутися перспективну стійкість, сприяти сталому розвитку, у бізнесовому і соціальному сенсі досягати ефектів резильєнтності для громад й територій. Акцент зроблено на тому, що кооператив, у статті, розглядається як соціально спрямована структура, його не слід розглядати у

статусі класичного підприємства. В аспекті концептуалізації засад безпосередньо стимулювання – виокремлено такі фінансові аспекти: створення інвестиційних можливостей для сільських територій та місцевих суб'єктів господарювання; продаж і передача відновлюваної енергії (електрика реалізується у мережу за підвищеним тарифом); інвестиції у біометановий сектор; підвищенню їх конкурентоздатності зелених кооперативів на енергетичному ринку; спроможності генерувати доходи, які залишаються у сільських територіях для задоволення потреб соціальної інфраструктури та інвестування в енергоефективність; генерація додаткових доходів. Виокремлено, що хоча кооперативи є важливими соціально спрямованими структурами, їхня здатність до впровадження інновацій для успішного функціонування в умовах конкурентного ринку ще не повністю реалізована. Доведено, що незважаючи на актуальність кооперативної діяльності, все ще є необхідність у впровадженні практик спільного вирішення проблем громади на основі кооперації.

Ключові слова: «зелений» курс, соціальна інфраструктура, сільські території, бізнес, кооперативи.

Stimulating the development of «green» energy cooperatives as a form of business organization in the development of social infrastructure rural areas

Shpykuliak Oleksandr

doctor of economic sciences, professor, corresponding member of NAAS, learned secretary of the Institute, head of the department of entrepreneurship, cooperation and agro-industrial integration, National Scientific Centre «Institute of Agrarian Economics» National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine 03127, Kyiv, Str. Heroiv Oborony, 10, Professor of the Department of Administrative Management and alternative energy sources Vinnytsia National Agrarian University 21008, Sonyachna str. 3, Vinnytsia, Ukraine

Balaniuk Ivan

doctor of economic sciences, professor, the head of department of Accounting and Taxation, 76010, Shevchenko str., 57, Ivano-Frankivsk, Ukraine

Shelenko Diana

doctor of economic sciences, professor, professor of department of entrepreneurship, trade and applied economics, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University 76000, Ivano-Frankivsk, Str. Shevchenko, 57

Kolesnyk Tetiana

PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of Administrative Management Department and Alternative Energy Sources, Vinnytsia National Agrarian University, Vinnytsia 21008, Sonyachna str. 3, Vinnytsia, Ukraine

Boichuk Andrii

postgraduate of the educational program 051 «Economics», Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, 76000, Ivano-Frankivsk, Str. Shevchenko, 57

Abstract. *The issue of energy supply in our country is highly relevant and requires a comprehensive approach to its resolution within a socio-economic context. This is particularly true for rural areas, which need the development of energy market infrastructure with an emphasis on social orientation. Achieving sustainable development criteria is possible through cooperation, which allows communities to effectively address their issues through collective efforts. It has been highlighted the financial aspects that will contribute to the development of energy cooperatives, whose successful activities will influence the construction of social infrastructure in rural areas.*

The aim of the article is to expand the conceptual framework and define practical priorities for ensuring the institutional conditions for the development of "green" energy cooperatives in rural communities. The article emphasizes that

cooperatives, as socially oriented structures, have the potential to achieve long-term sustainability, contribute to sustainable development, and generate resilience effects for communities and territories in both business and social contexts. The focus is on the fact that the cooperative, as discussed in the article, is viewed as a socially oriented structure and should not be considered a classical enterprise.

In terms of conceptualizing the foundations of direct stimulation, were highlighted the following financial aspects: creating investment opportunities for rural areas and local economic entities; selling and transferring renewable energy (electricity sold to the grid at an increased tariff); investing in the biomethane sector; enhancing the competitiveness of green cooperatives in the energy market; their ability to generate income that remains in rural areas to meet social infrastructure needs and invest in energy efficiency; and generating additional income. It is noted that although cooperatives are important socially oriented structures, their capacity to innovate for successful operation in a competitive market has not yet been fully realized. It has been proven that despite the relevance of cooperative activities, there is still a need to implement practices for joint problem-solving within communities based on cooperation.

Keywords: *"green" deal, social infrastructure, rural areas, business, cooperatives.*

Постановка проблеми. Сучасні реалії розвитку аграрної бізнес-екосистеми, сільських територій і громад в Україні, відзначаються наявністю об'єктивних мотивацій щодо вирішення проблеми енергозабезпечення. Дана проблема відзначається всеохопно важливою зокрема у зв'язку зі знищенням в нашій державі, у результаті військової агресії росії, значної частини енергетичного потенціалу, а саме, інфраструктурних об'єктів. Надалі потрібно створювати фактично нову, насамперед інноваційну інфраструктуру суб'єктів енергогосподарювання. В пріоритеті є суб'єкти, які на засадах організації соціально-спрямованої діяльності, забезпечують стале виробництво і постачання енергії, гарантуючи енергетичну безпеку. Таким чином мають

місце науково-практичні засади щодо пошуку креативних спроможностей коаліційного вирішення проблеми як із соціальної точки зору, так і з точки зору інституційного забезпечення розвитку бізнесу на територіях.

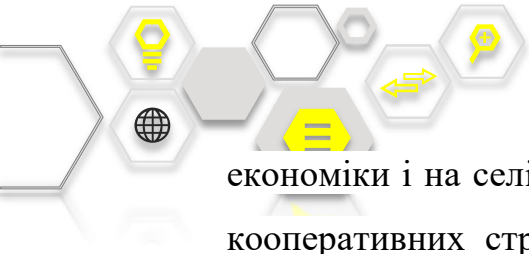
Відповідно до існуючих реалій, з-поміж традиційних підходів і рекомендацій, згідно інституційних умов, наслідкових ефектів, які склалися в енергетичному секторі на місцевому рівні, слід реалізовувати пріоритет кооперації. Кооперативи, як соціально орієнтовані структури, здатні набути перспективну стійкість, сприяти сталому розвитку у бізнесовому і соціальному сенсі досягати ефектів резильєнтності для громад й територій.

У зазначеному контексті пізнання і вирішення проблеми доцільно розглядати власне стимулювання розвитку «зелених» енергетичних кооперативів, означуючи їх роль, статуси, інституційний функціонал у розбудові соціальної інфраструктури сільських територій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Формування співвідносного з проблематикою розвитку «зелених» енергетичних кооперативів як форми організації бізнесу у розбудові соціальної інфраструктури сільських територій наукового знання, наслідує ознаки широкоплановості, але при цьому – спеціалізації у прикладному сенсі.

Утвердження пізнавальних мотивів з розкриття засад кооперації, аспектів її соціалізації, базованих на принципах організації спільного вирішення проблем інституційно упорядкованою коаліцією стейкхолдерів відбулося і ці процеси продовжуються, завдяки науковим дискусіям у працях Є. Храпливого [1], С. Бородаєвського [2], а також соціально орієнтованій діяльності А. Шептицького – див. М. Маринович [3] – дослідження й пропагування статусів кооперації як інституту самоорганізації [3, с. 92 – 101].

Безпосередньо дотичними у знаннєвій проекції на проблему «зелених» енергетичних кооперативів, стимулювання їх розвитку, зокрема і як складової соціальної інфраструктури сільських територій, є дослідження й публікації: М. Маліка і Ю. Лупенка – де розглядається кооперація, кооперативи як форму організації бізнесу, господарську та соціальну діяльності в аграрному секторі

економіки і на селі [4; 5; 6; 7]; Р. Корінця – характеристика засад організації кооперативних структур у сільських територіальних громадах в контексті забезпечення сталого розвитку [8]; П. Матковського, Д. Шеленко, О. Левандівського – функціонування кооперативів на основі потенціалу, ресурсів громад [9].

Безпосередньо проблематика будови, значення і функціональних характеристик «зеленої» економіки, розвитку «зелених» енергетичних кооперативів, а також дотичність їх до завдань, можливостей та пріоритетів сталого розвитку, енергетичної безпеки, ініціатив з локалізації змін клімату, розкрита у дослідженнях Г. Калетніка [10], С. Кравчук [11], Л. Мельника [12], Б. Гейтса [13] та інших науковців і практиків [14 – 19], до когорти яких долучилися своїми працями й автори пропонованого дослідження [20 – 27].

Інституційно проблема стимулювання розвитку «зелених» енергетичних кооперативів у розбудові соціальної інфраструктури, унормована нормативно-правовими актами, концепціями та іншими документами рекомендаційного плану [28 – 35].

Проте час диктує нові проблеми, можливості, а також наслідую мотивації. Зокрема дане дослідження спрямоване та теоретико-методичну і концептуальну характеристику можливостей, напрямів діяльності, засад розширення горизонтів розбудови підсистем «зеленої» економіки в основі якої є енергетична.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми полягатиме у підвищенні соціальної спрямованості енергетичної інфраструктури, яка відповідає критеріям сталого розвитку, що включає розробку підходів, що забезпечують соціальні вигоди та інтеграцію з потребами сільських територій. Увагу зосереджено на удосконаленні інституційних засад й організаційно-економічного механізму стимулювання розвитку соціально орієнтованих господарських структур, які сприятимуть резильєнтності громад, що включає дослідження фінансових аспектів, які

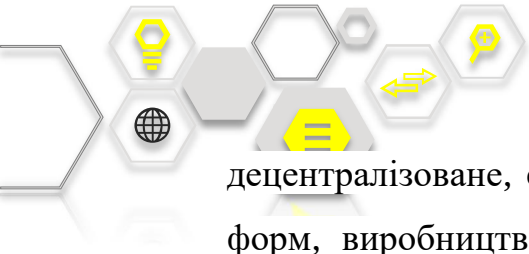
забезпечують довгострокову стійкість і адаптивність «зелених» енергетичних кооперативів.

Формулювання цілей статті (постановка завдання) – розширення концептуальних і визначення практичних пріоритетів у забезпеченні інституційних умов розвитку «зелених» енергетичних кооперативів у сільських територіальних громадах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження кооперації набули поширення, а отримані знання про організаційно-правові, економічні й соціальні функціонали – дифузії в концепціях і практичних рекомендаціях розкриті багатьма науковцями. Особливе ствердження інституту кооперування відбулося через призму кваліфікації як набору мотивацій, спроможностей, соціального капіталу у ракурсі спільного вирішення проблем спільнотою стейкхолдерів галузі, території, громади.

Традиційно кооператив розглядається як соціально спрямована структура, яку не слід розглядати у статусі класичного підприємства – адже на відміну від кооперативу, який може створюватися без мети отримання прибутку – підприємства повинні розглядати дистрибуції як основну складову бізнес-моделі, оскільки інвестиції в доступність і дистрибуцію є першочерговим завданням для успіху ринкотворчого бізнесу [18, с. 97 – 98]. Разом з цим кооперативи, для успішного функціонування в умовах конкурентного ринку, повинні розвиватися на інноваційній основі. Цей процес є обов’язковим і в рамках реалізації «зелених» проєктів розвитку соціальної інфраструктури. «Зелені» енергетичні кооперативи є інноваційними по своїй суті й виходячи із твердження, що ринкотворча інновація це не тільки продукт або послуга, а й системне розв’язання (продукт або послуга у поєднанні з прибутковою бізнес-моделлю) необхідної інфраструктури та інших складових бізнес моделі, що будують фундамент регіональної інфраструктури [18, с. 99].

Як зазначає С. Кравчук [11] – енергетичні кооперативи є об’єднаннями громадян, підприємств та організацій, метою яких є втілення місцевих проєктів у сфері відновлюваної енергетики і діяльність яких націлена на

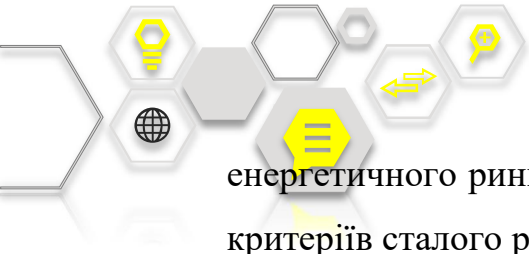

децентралізоване, екологічне і, незалежне від інших організаційно-правових форм, виробництво зеленої енергії [11]. Подібним є визначення сутності енергетичних кооперативів, яке подає Е. Стах – виокремлюючи їх як форму так званої громадянської активності в окремих політичних процесах [19, с. 25]. Ю. Айхгофер доводить, що кооперативи дотримуються таких принципів: добровільне та відкрите членство; демократичний контроль з боку членів; економічна участь через пряме володіння; автономія та незалежність; турбота про громаду; співпраця між кооперативами; освіта, навчання та інформація [19, с. 15].

Законодавче забезпечення передбачає, що діяльність енергетичних кооперативів базується на нормативно правових актах, які регулюють в Україні кооперативну діяльність [29; 28; 33; 34; 35], а також функціонування сектору альтернативної енергетики [31; 32].

Кваліфікація «зелених» кооперативів як структур соціальної інфраструктури здійснена на основі виокремлення їх завдань і функцій, а також місії у розвитку територій, громад. По-суті це організаційно-правова форма підприємства, створена фізичними і (або) юридичними особами для спільного вирішення визначених ними ж завдань, але на засадах, принципах «зеленого» курсу. В інституційному сенсі згідно законодавства України [29; 28; 33; 34; 35] кооперативи можуть створюватися для організації здійснення господарської діяльності як з метою, так і без мети отримання прибутку, тобто виступати як неприбуткові структури. Відповідно цьому контексту – це форма реалізації функції соціального підприємництва. Пріоритетно до напрямів «зеленої» спеціалізації слід розрізняти кооперативи з: виробництва «зелених» видів енергії; вирощування екологічних, органічних сільськогосподарської продукції-сировини та продовольства; розвитку «зеленого» туризму тощо.

Насамперед проблема енергозабезпечення для нашої держави констатована як така, що всеціло потребує фундаментального, різностороннього вирішення в соціально-економічному сенсі. Сільські території потребують активного розвитку відповідної інфраструктури

енергетичного ринку і набуття нею соціальної спрямованості для досягнення критеріїв сталого розвитку на засадах кооперації – для ефективного спільного вирішення проблем членів громади.

На наше переконання згідно з концепцією «озеленення» соціальних і господарських систем життєдіяльності людини, яка реалізується в рамках дорожньої карти інституційно визначеної положеннями Європейського Зеленого курсу [30] – сектор соціальної інфраструктури сільських територій визнаний одним із пріоритетних. У цьому секторі актуального значення для України набув розвиток «зеленої» енергетики з відновлюваних джерел, що вмотивовано як значним незадіяним потенціалом, так і крайньої необхідності вирішення проблеми національної енергетичної безпеки.

Вмотивованими з методологічної і практичної точок зору, а також практики здійснення організаційно-господарської діяльності «зелених» енергетичних кооперативів є інституційні акції зі стимулювання створення таких структур. Адже «кооперація виконує не тільки вагому виробничу функцію, але є і частиною соціального життя сільського населення [4, с. 19]; кооперативи мають специфічний, відмінний від інших форм підприємницької діяльності підхід до досягнення своєї мети [4, с. 19], яка включає забезпечення «зеленою» енергією – переходить з економічної місії у соціальну. У цьому полягає аспект соціалізації кооперативу, набуття інституційного й функціонального статусу суб'єкта соціальної інфраструктури.

Кооперативи, як суб'єкти соціальної інфраструктури сільських територій, створюються завдяки самоорганізації селян [4, с. 104], а також згенерованої ними підприємливості [6]. Зазначений контент взаємодій означає сукупність індивідуальних і групових стимулів, які спонукають селян, громаду, до створення «зелених» енергетичних кооперативів зокрема.

Глобальний вектор стимулювання слід пов'язувати із контентом запровадження Європейського Зеленого курсу [30] через вибудовування місцевої і загальнонаціональної політики формування й гарантування енергетичної безпеки, у тому числі враховуючи умови воєнного часу [26; 27].

Власне «зелені» енергетичні кооперативи по-суті своєї спеціалізації, виробничо-господарського функціоналу, як складова соціальної інфраструктури сільських територій, здатні посприяти доступу до забезпечення таких пріоритетів, цілей [30] (рис. 1).

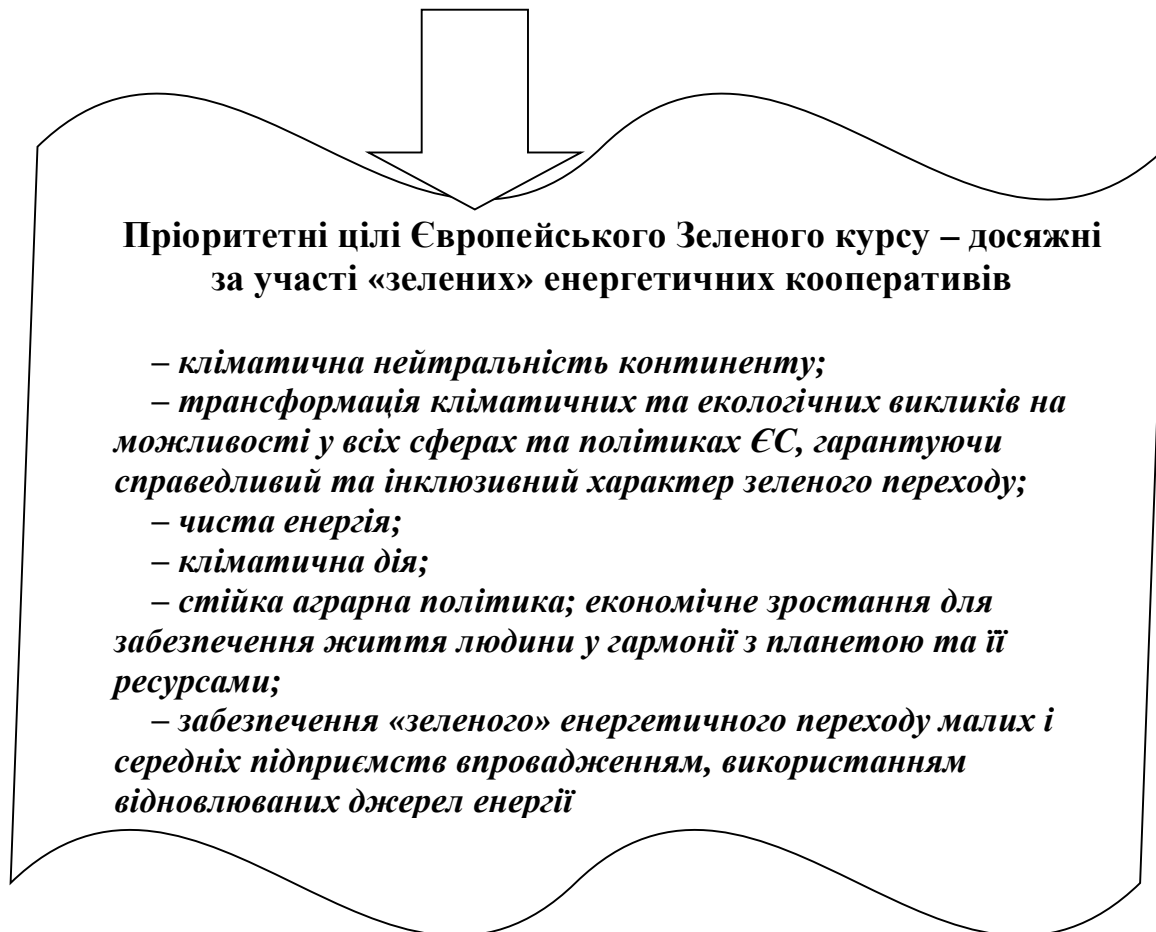

Рис. 1. Пріоритетні цілі Європейського Зеленого курсу інституційного корельовано із розвитком «зелених» енергетичних кооперативів*

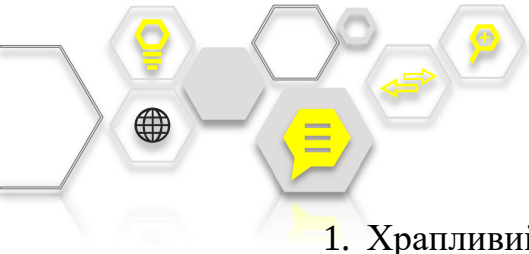
*Складено і запропоновано на основі [30]

У концептуалізації засад безпосередньо стимулювання – виокремимо фінансові аспекти: створення інвестиційних можливостей для сільських територій та місцевих суб'єктів господарювання; продаж і передача відновлюваної енергії (електрика реалізується у мережу за підвищеним тарифом); інвестиції у біометановий сектор; спроможності генерувати доходи, які залишаються у сільських територіях для задоволення потреб соціальної інфраструктури та інвестування в енергоефективність; генерація додаткових доходів.

Реалії розвитку сільських територій в Україні характеризуються значними труднощами у формуванні стійкого енергетичного забезпечення громад. Розвиток «зелених» енергетичних кооперативів у розбудові соціальної інфраструктури сільських територій України відстає у частині втілення норм «зеленого курсу» ЄС у національне законодавство, у частині декарбонізації. Проте, фактично сформованою є мотивація активного пошуку громадами інфраструктурних проєктів для вирішення проблеми за рахунок місцевих ресурсів. Натепер пріоритетними мають бути соціально орієнтовані структури, які здатні набути перспективну стійкість громади, території. У такому статусі спроможностей доцільно розглядати «зелені» енергетичні кооперативи. Адже інститут кооперації наслідує соціальну модель взаємодії. Особливо пріоритетною вважаємо кооперативну діяльність в умовах гострої необхідності впровадження практик спільного вирішення проблем членами громади в енергетичній сфері.

Висновки. Розвиток сільських територій в Україні стикається з серйозними викликами у забезпеченні стабільного енергопостачання для громад. В умовах необхідності соціально орієнтованих рішень особливої уваги заслуговують «зелені» енергетичні кооперативи, які забезпечують резильєнтність громад завдяки своїй соціальній спрямованості та здатності до інновацій. Кооперативи, на відміну від традиційних підприємств, мають перевагу у вирішенні спільних проблем громад без обов'язкової мети отримання прибутку. Однак для успішного функціонування в умовах конкурентного ринку вони повинні активно займатися впровадженням інновацій, особливо в контексті реалізації «зелених» проєктів розвитку соціальної інфраструктури. Проблема енергозабезпечення в Україні вимагає комплексного підходу, який включає розвиток інфраструктури енергетичного ринку на сільських територіях з урахуванням соціальної спрямованості. Для досягнення сталого розвитку важливо впроваджувати кооперативні підходи, що сприятимуть ефективному спільному вирішенню проблем громад.

Список використаних джерел

1. Храпливий, Є. (1927). Основи кооперативного молочарства. Львів: Накл. РСУК.
2. Бородаєвський, С. (1925). Історія кооперації. Прага.
3. Маринович М. Митрополит Андрей Шептицький і принцип «позитивної суми» / передмова А. Сливогоцького. Львів: Видавництво Старого Лева. 2019. 248 с.
4. Розвиток сільськогосподарської кооперації в умовах воєнного стану та післявоєнної відбудови аграрної економіки / [М.Й. Малік, Ю.О. Лупенко, О.Г. Шпикуляк та ін.]; за ред. М.Й. Маліка. Київ: ННЦ «ІАЕ», 2023. 196 с.
5. Сільськогосподарський кооператив: теорія, методика і практика організації та функціонування. Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки» [Лупенко Ю.О., Корінець Р.Я., Малік М.Й., Шпикуляк О.Г. та ін.]. Київ: ННЦ «ІАЕ», 2023. 160 с.
6. Підприємницька діяльність в аграрній сфері економіки: монографія / Ю.О. Лупенко та ін. ; за ред. М.Й. Маліка. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2023. 208 с.
7. Малік М.Й., Шпикуляк О.Г., Шеленко Д.І., Дюк А.А., Морозова А.М. Фермерські господарства як чинник розвитку сільських територій. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2023. Том 8. № 2. С. 199-206. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2023-2-29>. URL: http://ujae.org.ua/wp-content/uploads/2023/08/ujae_2023_r02_a29.pdf (дата звернення: 19.07.2024)
8. Корінець Р. Сільський розвиток. Посібник для фахівців з аграрного та сільського розвитку територіальних громад. Київ. 2023. URL: <http://surl.li/rfysgm> (дата звернення: 22.07.2024)
9. Матковський П.Є., Шеленко Д.І., Левандівський О.Т. Кооперація сільськогосподарських підприємств на основі їх земельного та інноваційно-інвестиційного ресурсного потенціалу. *Східна Європа: Економіка, бізнес та управління*. Вип. 2(39). 2023. С. 37-40. URL:

<http://srd.pgasa.dp.ua:8080/bitstream/123456789/10754/1/Matkovskyi.pdf> (дата звернення: 23.07.2024).

10. Economic aspects of energy efficient and environmentally safe directions for the development of rural areas: collective monograph / G.M. Kaletnik, I.D. Bilokinna, N.V. Pryshliak, O.G. Shpykuliak, D.M. Tokarchuk, N.G. Zdyrko. Sofia: VUZF Publishing House “St. Grigorii Bogoslov”, 2021. 215 p.

11. Кравчук С. «Зелені» енергетичні кооперативи в Україні. Енергія громад для України. URL: <https://citizenenergy.com.ua/uk/our-resouces/stattya-zeleni-enerhetychni-kooperatyvy-v-ukrayini> (дата звернення: 19.07.2024).

12. Мельник Л.Г. «Зелена» економіка (досвід ЄС і практика України у світлі III і IV промислових революцій): підручник. Суми: ВТД «Університетська книга», 2018. 463 с.

13. Гейтс Б. Як відвернути кліматичну катастрофу. Де ми зараз і що нам робити далі /пер з англ. Юлія Костюк. Київ. Лабораторія, 2021. 240 с.

14. «Зелені» енергетичні кооперативи в Україні. Енергія громад для України. URL: <https://citizenenergy.com.ua/uk/our-resouces/stattya-zeleni-enerhetychni-kooperatyvy-v-ukrayini> (дата звернення: 05.08.2024)

15. Енергетичні кооперативи: енергонезалежність для громад – solarkarpathy. 2020. URL: <https://solarkarpathy.com.ua/2020/04/04/enerhetychni-kooperatyvy-enerhonezalezhnist-dlia-hromad/> (дата звернення: 01.08.2024)

16. Енергетичні кооперативи: короткий посібник. Енергія громад для України. URL: <https://citizenenergy.com.ua/uk/our-resouces/enerhetychni-kooperatyvy-korotkuu-posibnyk> (дата звернення: 18.07.2024)

17. Зайцева-Чіпак Н., Фау Є. Вострякова В., Рубаненко О. Комплексне дослідження потенціалу створення спільнот «зеленої» енергетики в Україні: фінансові, технічні, законодавчі, інформаційні та соціо-екологічні аспекти, Вінниця : 2024. 33 с.

18. Крістенсен К.М., Оджомо Е., Ділон К. Парадокс процвітання. Як інновації можуть вивести нації з бідності [Текст]: перекл. з англій. О. Замойської. Львів: В-во Старого Лева, 2024. 416 с.

19. Створення спільнот «зеленої» енергетики в Україні : практичний посібник / за ред.: В.І. Вострякової, О.О. Рубаненко. Вінниця : «Нілан-ЛТД», 2023. 108 с.

20. Shelenko D., Sas L., Matkovskyi P., Balaniuk I. Improving economic mechanism of innovative development of agricultural enterprises and farming economies of Ukraine. *Sciences of Europe (Prague, Czech Republic)*. 2019, Vol. 2, No. 43. pp. 13–20 URL: <http://surl.li/rwflf> (дата звернення: 26.07.2024).

21. Шпикуляк О., Шеленко Д., Баланюк І. Управління економічним потенціалом у реалізації «зеленого» курсу розвитку сільських територій регіону. *Наукові інновації та передові технології*. Серія «Економіка». Вип. 12(26). 2023. С. 445–456. [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-12\(26\)-445-456](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-12(26)-445-456). (дата звернення: 20.07.2024).

22. Шпикуляк О., Шеленко Д., Баланюк І. Управління економічним потенціалом у реалізації «зеленого» курсу розвитку сільських територій регіону. *Наукові інновації та передові технології*. Серія «Економіка». Вип. 12(26). 2023. С. 445–456. [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-12\(26\)-445-456](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-12(26)-445-456)

23. Шпикуляк О.Г., Білокінна І.Д., Березюк С.В., Ксенофонтова К.Ю. Інституційні аспекти становлення «зеленої» економіки в аграрному секторі України. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: «Економічні науки». 2023. № 8. <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2023-8-9138>

24. Шпикуляк О.Г., Іванченко В.О. Досвід Німеччини у розвитку енергетичних кооперативів: перспективи для України. *Економіка АПК*. 2018. № 8. С. 92-101.

25. Шпикуляк О.Г., Іванченко В.О., Хвесик Ю.М. Концепт організаційно-інституційного забезпечення розвитку зеленої економіки. *Економіка природокористування і сталий розвиток*. 2021. № 10 (29). С. 16–24. URL: [https://ecops.kiev.ua/files/2021\(10\)/Shpykuliak.pdf](https://ecops.kiev.ua/files/2021(10)/Shpykuliak.pdf) (дата звернення: 21.07.2024)

26. Шпикуляк О.Г., Ксенофонтова К.Ю. Формування і розвиток бізнес-екосистеми «зеленого» фермерства за умов воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2024. № 64. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-64-163>

27. Шпикуляк О.Г., Пугачов М.І., Ксенофонтова К.Ю. Розвиток підприємницької діяльності фермерських господарств на засадах Європейського Зеленого курсу за умов інституційного впливу воєнного стану. *Цифрова економіка та економічна безпека*. Вип. 2(11) 2024. С. 275–282.

<https://doi.org/10.32782/dees.11-45>.

28. Про кооперацію. Закон України від 10 липня 2003 р. № 1087-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1087-15#Text> (дата звернення: 19.08.2024)

29. Господарський кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 19.07.2024)

30. Європейський зелений курс (European Green Deal) URL: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/galuzeve-spivrobitnictvo/klimat-yevropejska-zelena-ugoda> (дата звернення: 20.07.2024)

31. Про внесення змін до деяких законів України щодо відновлення та «зеленої» трансформації енергетичної системи України». № 3220 від 30.06.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3220-IX#Text> (дата звернення: 20.07.2024)

32. Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення конкурентних умов виробництва електричної енергії з альтернативних джерел енергії». 25 квітня 2019 р. № 2712-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2712-19#Text> (дата звернення: 20.07.2024)

33. Про сільськогосподарську кооперацію. Закон України від 21.08.2020 р. (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2020, № 52, ст.497). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/819-20#Text> (дата звернення: 28.07.2024).

34. Про споживчу кооперацію. Закон України від 10 квітня 1992 р. № 2265-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2265-12#Text>

35. Про товариства з обмеженою та додатковою (дата звернення: 19.07.2024)відповідальністю. Закон України від 6 лютого 2018 р. № 2275-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text> (дата звернення: 20.07.2024)